

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ*

1–4 КЛАСИ

Л. Хлебникова (керівник творчого колективу),
Л. Дорогань, І. Івахно, Л. Кондратова, О. Корнілова, О. Лобова, Н. Міщенко

3 КЛАС

35 годин (1 година на тиждень), з них 4 години — резервний час

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Тема 1. Основні властивості музики: пісенність, танцювальність, маршовість (8 годин)</p> <p>Пісенність, танцювальність і маршовість як особливі якості музики, пов'язані з пісню, танцем, маршем. Пісенність як особливість музики, проникнута співучістю, мелодійністю, але не обов'язково призначеної для співу. Танцювальність як особливість музики, пронизаної танцювальними ритмами, але не обов'язково призначеної для танців. Маршовість як особливість музики, проїнятої маршовими ритмами, під яку не обов'язково крокувати. «Зустрічі» пісенності, танцювальності, маршовості в музичних творах. Пісенно-маршова і пісенно-танцювальна музика. Пісенність, танцювальність і маршовість в українській народній музиці й творах композиторів-класиків. Поняття про увертюру.</p> <p>Основні поняття й терміни: <i>пісенність, танцювальність, маршовість, увертюра, танцювальна пісня, пісня-марш.</i></p> <p>Виконавська і творча діяльність</p> <p>Виконання пісень різного емоційного змісту й характеру. Складення виконавського плану пісень. Створення темброво-ритмічних супроводів до пісень і танців. Пластичне інтонування та виконання ритмічно-танцювальних рухів. Залучення учнів до виконання канонів, оцінки якості співу (власного чи ровесників). Музикування на дитячих музичних інструментах.</p> <p>Основний матеріал для сприймання</p> <p>Ж. Бізе. Увертюра до опери «Кармен»; Р. Шедрін. «Ніч», «Золоті рибки», «Цар Горох» із балету «Горбокопик»; Ф. Шопен. Полонез ля мажор; Е. Гріг. «Ранок» із сюїти «Пер Гюнт»; Л. Дичко. «Осінь» із дитячої кантати «Пори року»; невідомий автор першої половини ХІХ ст. Симфонія (козачок); М. Глінка. «Арагонська хота»; Л. ван Бетховен. Мелодія з ІІІ ч. симфонії № 5; Ф. Шопен. Прелюдії № 7, 20.</p> <p>Додатковий матеріал для сприймання</p> <p>М. Дремлюга. «Лірична пісня»; Ж. Колодуб. Гуцульський танець; П. Чайковський. «Танець із кубками» з балету «Лебедине озеро».</p> <p>Варіативний матеріал для сприймання</p> <p>Українські народні пісні (колискові, думи та ін.), їх хоріві й інструментальні обробки, пісні у виконанні видатних співаків; танцювальна музика різних народів (<i>на вибір</i>); М. Вербицький. Державний гімн України; Д. Кабалевський. «Три кити»; В. А. Моцарт. «Менует» з «Маленької нічної музики»; Ф. Шуберт. Вальс сі мінор, «Військовий марш»; П. Чайковський. «Баркарола», «Осіньна пісня», «Дитячий альбом»</p>	<p>Учень / учениця має уявлення про:</p> <p>пісенність, танцювальність і маршовість як найважливіші властивості музики;</p> <p>пісенність як особливість музики, не обов'язково призначеної для співу;</p> <p>танцювальність як особливість музики, не обов'язково призначеної для танців;</p> <p>маршовість як особливість музики, під яку не обов'язково крокувати;</p> <p>вміє:</p> <p>диференціювати звуковий потік, виділяти у творах елементи пісенності, танцювальності й маршовості;</p> <p>оцінювати спів власний та однокласників;</p> <p>порівнює:</p> <p>жанрові ознаки музичних творів, знаходить у них спільне й відмінне;</p> <p>називає:</p> <p>музичні твори, що звучали в класі, та їх авторів;</p> <p>висловлює:</p> <p>власне ставлення до змісту музичних творів;</p>

* Продовження. Початок див.: «Мистецтво та освіта», 2012, № 1, с. 14–19; № 2, с. 10–14.

(пісенні, танцювальні, маршові п'єси); Й. Штраус. «Казки Віденського лісу», «Марш»; Ж. Бізе. «Марш тореадора», «Циганський танець» із опери «Кармен»; А. Хачатурян. «Адажіо» з балету «Гаяне»; М. Блантер. «Футбольний марш»; Ф. Мендельсон. «Весільний марш».

Основний матеріал для виконання

Поспівки «Ми – третьокласники», «Дівчатка ми», «Ми – хлопчики»; українська народна пісня в обробці В. Косенка «Ой на горі жита много»; Т. Попатенко. «Шпачок прощається»; Л. Дичко. «Пісня про гарний настрій»; В. Загрудний. «Будем козаками».

Додатковий матеріал для виконання

Я. Степовий. «Літо минулося»; О. Янушкевич. «Ми літо пам'ятаєм»; українська народна пісня в обробці В. Косенка «Дівка Явдошка», В. Кравчук. «А уроки треба вчити»; С. Файнтух. «Люба, рідна Україно»; Д. Львов-Компанієць. «Дружать діти всієї кулі»; А. Островський. «Хай завжди буде сонце»; Н. Май. «Дощик»; М. Шуть. «Журавлик»; О. Білаш «Пшениченька»; М. Ведмедеря. «Родинне тепло»; О. Янушкевич. «Я малюю мрію»; К. Трильовський. «Гей, там на горі Січ іде»; А. Загрудний. «Ми роду козацького діти».

Варіативний матеріал для виконання

Українські народні пісні «Раз, два, три, чотири», «Ой ходить сон», «Їхав козак за Дунай» та ін.; В. Лепешко. «Поспішай до школи»; Р. Паулс. «Кашалотик»; О. Антоняк. «Як складається пісенька?»; М. Старокадомський. «Любитель-рибалка»; А. Житкевич. «Семеро гномів»; О. Зозуля. «Осінь»; З. Компанієць. «Пісенька горобчика»; пісні з мультфільмів (на вибір).

Матеріал для музикування та виконання в русі

В. Верховинець. Пісні-ігри «Летів горобейчик», «Ляльки танцюють»; Я. Степовий. «Вправи з хустинками»; українська народна пісня «Гарний танець гопачок», Л. Соболевська. «Котячий реґтайм»; М. Глинка. «Арагонська хота»; В. Верховинець. Пісня-гра «Шевчик»; Р. Щедрін. «Цар Горох» із балету «Горбокони».

Тема 2. Інтонція (8 годин)

Спільність розмовної і музичної мов (посилення і послаблення звучання, чергування сильних і слабких часток, смислові наголоси, паузи). Запитальні, стверджувальні, окличні інтонації в мові та музиці. Інтонція скоромовки. Ритмічні інтонації. Інтонція як основа музики. «Зерно»-інтонація як найменша смислова частина музики. Імпровізація. Зображальні та виражальні інтонації. Поєднання зображальних і виражальних інтонацій. Мелодія як інтонаційно-смислова побудова. Емоційна виразність музичних інтонацій. Вплив тембру на яскравість інтонації. Інтонційна виразність виконання музики. Роль інтонації в пісні-грі.

Основні поняття і терміни: інтонація, музична інтонація, «зерно» інтонація, виражальна інтонація, зображальна інтонація, імпровізація.

Виконавська і творча діяльність

Виконання пісень різного змісту і характеру. Імпровізація на задану «зерно»-інтонацію. Пластичне інтонування і виконання ритмічно-танцювальних рухів. Створення темброворитмічних супроводів до пісень і танців. Проведення рольових музичних ігор. Інсценування пісень. Участь в обрядах щедрування і колядування.

Основний матеріал для сприймання

С. Прокоф'єв. «Базіка»; Е. Гріг. «Весільний день у Трільхаугені»; В. Косенко. «Гумореска»; Д. Кабалевський. «Три подружки»; В. Кирейко. «Награші Лукаша» з опери «Лісова пісня»; М. Римський-Корсаков. «Три чуда» з опери «Казка про царя Салтана»; українська народна пісня в обробці М. Леонтовича «Гра в зайчика»; Л. Дичко. «Зима» з дитячої кантати «Пори року».

виразно виконує:
пісні, дотримуючись основних правил співу;
користується:
музичною термінологією (у межах програмового матеріалу);
дотримується правил:
поведінки в класі, на концерті, у театрі; слухання музики, співу.

Учень / учениця
має уявлення про:
спільність розмовної і музичної мов;
музичну інтонацію як основу музики;
«зерно»-інтонацію як найменшу смислову частинку музики;
зображальні та виражальні інтонації;
ритмічні інтонації;
вплив тембру на яскравість інтонації;
мелодію як інтонаційно-смислове утворення;
порівнює:
запитальні, стверджувальні, окличні інтонації, інтонацію скоромовки в мові та музиці;

Додатковий матеріал для сприймання

Ф. Шуберт. «Музичний момент»; Ю. Щуровський. «Розповідь старого кобзаря»; Ж. Колодуб. «Принц і принцеса»; М. Степаненко. «Про звірів» (на вибір); Г. Сасько. «Льодовий палац Снігової королеви»; М. Леонтович. «Щедрик».

Варіативний матеріал для сприймання

В. Косенко. «Пасторальна», «Колискова»; Я. Степовий. «Колискова»; М. Глінка. Марш Чорномора з опери «Руслан і Людмила»; М. Лисенко. Дума Кобзаря з опери «Тарас Бульба»; Ф. Шуберт. «В путь», «Форель»; Р. Щедрін. «Пустотливі частівки»; Х. В. Глюк. «Мелодія»; Ж. Масне. «Елегія»; М. Лисенко. Календарно-обрядові пісні з опери «Зима і Весна»; колядки, щедрівки (на вибір).

Основний матеріал для виконання

Д. Кабалевський. «Хто чергові?»; швейцарська народна пісня «Зозулька»; О. Янушкевич. «Бабуся помічниця»; Т. Попатенко. «Щеня і кошеня»; українська щедрівка «Добрий вечір тобі, пане господарю!»

Додаткові твори для виконання

Д. Кабалевський. «Найважче»; М. Назарець. «Їжачок»; Ю. Рожавська. «Скривдили»; А. Мігай. «Господар і діти»; І. Кириліна. «Засмутилось кошеня»; І. Шамо. «Зима»; М. Чембержі. «Новорічне свято»; «Т. Димань. «Колядочка»; Л. Дичко. «Снігуронька»; українські народні пісні «Свято Миколая», «Йордань»; українська щедрівка «Павочка ходить»; українська колядка «Весело співайте».

Варіативний матеріал для виконання

Українські народні пісні «Грицю, Грицю, до роботи», «Господарство» та ін.; В. Маник. «Солодка земля»; М. Ведмедеря. «Україна»; О. Лобова. «Колискова школі»; І. Островерхий. «Ой, щедрівко»; Л. Яценко. «Новорічна пісенька»; Ю. Чичков. «Що новий приносить рік?»; колядки, щедрівки, пісні з мультфільмів (на вибір).

Матеріал для музикування та виконання в русі

О. Лазаренко. «Гра з дзвіночками»; українська народна гра «Коза»; білоруська народна пісня «Перепілонька»; В. Верховинець. Пісня-гра «Гей, військо йде»; Ю. Шутко. «Гра зі скакалкою»; А. Бобир. «Метелиця».

Тема 3. Розвиток музики (10 годин)

Музика як мистецтво, що не існує без розвитку. Розвиток музики як процес відображення почуттів, настроїв, думок людини в їх динаміці та якісному перетворенні. Способи розвитку музики: виконавські, динамічні, жанрові, мелодичні, темпові, темброві. Виконавський розвиток. Сюжетний розвиток. Інтонаційно-мелодичний розвиток. Варіаційний розвиток. Жанровий розвиток. Ладовий розвиток. Прийоми симфонічного розвитку. Багатогранність розвитку музики. Обряди зустрічі весни. Народні пісні-веснянки.

Основні поняття і терміни: розвиток музики, композиторський та виконавський розвиток, прийоми розвитку, жанр, лад (мажор, мінор).

Виконавська і творча діяльність

Виконання пісень різного змісту і характеру. Пластичне інтонування і виконання ритмічно-танцювальних рухів. Створення темброво-ритмічних супроводів до пісень і танців. Інсценування пісень. Імпровізація мелодій на тексти лічилки, забавлянок, дражнилик тощо.

Основний матеріал для сприймання

С. Прокоф'єв. Симфонічна казка «Петя і Вовк»; Ф. Шуберт. Марш; В. Сокальський. Симфонія соль мінор (III ч.); Р. Щедрін. «Купання в котлах» із балету «Горбоконик»; М. Лисенко. Хор «А вже весна» з опери «Зима і весна»; П. Чайковський. Фінал IV симфонії (фрагмент); М. Завадський. «Шумка»; Ф. Шуберт. Вальс. Алегрето; Е. Гріг. «Навесні», «У печері гірського короля».

Додатковий матеріал для сприймання

Г. Сасько. «Весняний дощик»; К. Віленський «Весняночка»; К. М'ясков. «Український танець»; Ф. Шопен. Вальси (на вибір).

виражальні та зображальні інтонації;

вміє:

виділяти в мелодії «зерно»-інтонацію;

імпровізувати на задану «зерно»-інтонацію;

оцінювати спів власний та однокласників;

називає:

музичні твори, що звучали у класі, та їх авторів;

висловлює:

власне ставлення до змісту музичних творів;

виразно виконує:

пісні, дотримуючись основних правил співу; роль у пісні-грі;

користується:

музичною термінологією (у межах програмового матеріалу);

дотримується правил:

поведінки у класі, на концерті, у театрі;

слухання музики, співу.

Учень / учениця

має уявлення про:

музику як мистецтво, що не існує без розвитку;

прийоми розвитку музики;

виконавський розвиток;

сюжетний розвиток;

інтонаційно-мелодичний розвиток;

варіаційний розвиток;

жанровий розвиток;

ладовий розвиток;

прийоми симфонічного розвитку;

порівнює:

різні прийоми розвитку музики;

називає:

музичні твори, що звучали у класі, та їх авторів;

Варіативний матеріал для сприймання

Ф. Шопен. Мазурки до мажор, ля мінор, сі-бемоль мажор, Полонез ля мажор; Й. Брамс. «Угорський танець» (на вибір); Й. С. Бах. «Менует»; Е. Гріг. «Танець ельфів»; «Похід гномів»; Т. Альбіноні. «Адажіо»; С. Рахманінов. «Італійська полька»; Д. Шостакович. «Вальс-жарт»; М. Завадський. «Українська шумка»; А. Коломієць. «Український танок», «Балетна сценка»; Д. Кабалевський. «Три варіанти маршу»; Г. Татарченко. «Гей, ви, козаченьки»; П. Майборода. Марш («Засвіт встали козаченьки»).

Основний матеріал для виконання

Л. Кніпер. «Чому ведмідь взимку спить»; І. Арсєєв. «Гра в слова»; українська народна пісня «Грицю, Грицю, до роботи»; російська народна пісня «У полі береза стояла»; М. Катричко. «Подарунок мамі»; Т. Димань. «Писанка».

Додатковий матеріал для виконання

Т. Шутенко. «Вальс сніжинок»; В. Сокальський. «Голочка»; М. Катричко. «Одуд дочку зробив»; М. Рожко. «Добра казка»; В. Дем'янишин. «Пісенька про вишеньку».

Варіативний матеріал для виконання

Українські народні пісні, веснянки, заклички («Щебетала пташечка», «Подольночка», «Вийшли в поле косарі» та ін.); Л. Кніпер. «Чому ведмідь взимку спить»; А. Житкевич. «Чобітки мої червоні»; О. Зозуля. «А метелиця»; польська народна пісня «Зозуля»; чеська народна пісня-танець «Полька»; І. Островерхий. «Танцювало дощентяк»; Б. Фільц. «Танок сорок»; В. Гребенюк. «Матусю рідненька»; пісні з мультфільмів (на вибір).

Матеріал для музикування та виконання в русі

В. Верховинець. Пісня-гра «Сива шапка»; А. Павлюк. «Святковий хоровод»; українська веснянка «Вийди, вийди, Іванку»; українські трієсті музики (на вибір); українські народні пісні «Король по городу ходить», «Каша»; Я. Степовий. «Ой на горі льон».

Тема 4. Музична форма (9 годин)

Музичні твори одночастинної будови. Одночастинна форма як вираження одного характеру чи настрою. Зв'язок зміни частин зі зміною характеру музики, розвитку почуття, настрою. Дво- і тричастинна форми як вираження двох різних станів, настроїв, характерів, їх структура. Рондо як форма контрастного зіставлення головної незмінної теми (мелодії) з кількома різними епізодами. Варіації. Варіаційна форма як вираження поступового, послідовного розвитку, зміни одного характеру, настрою. Куплетна форма. Найважливіші принципи будови музики: повторення (просте, змінене – варіативне) і контраст.

Основні поняття і терміни: музична форма, одночастинна форма, двочастинна форма, тричастинна форма, рондо, варіації, куплетна форма.

Виконавська і творча діяльність

Виконання пісень різного змісту і характеру. Пластичне інтонування і виконання ритмічно-танцювальних рухів. Створення темброво-ритмічних супроводів до пісень і танців. Інсценування пісень. Створення «Класного рондо». Створення варіації на тему пісні «Ой на горі жито». Ведення хороводів.

Основний матеріал для сприймання

Е. Гріг. «Пісня Сольвейг» і «Танець Анітри» із сюїти «Пер Гюнт»; П. Чайковський. Шоста симфонія (III ч., маршовий епізод); О. Пахмутова. «Прохання»; О. Бородин. «Сплячка княжна»; В. Моцарт. «Рондо в турецькому стилі»; І. Дунаєвський. Увертюра до к/ф «Діти капітана Гранта»; М. Різоль. Варіації на тему української народної пісні «Ой на горі жито»; Л. Дичко. «Літо» з дитячої кантати «Пори року».

Додатковий матеріал для сприймання

М. Лисенко. Експромт ля мінор; Ф.Шопен. Мазурки (на вибір); Б. Фільц. «Весняне рондо»; А. Шведко. Варіації на тему української народної пісні «Женчичок-бренничок»; І. Левицький. «Українська рапсодія».

ВИСЛОВЛЮЄ:

власне ставлення до змісту музичних творів;

ВМІЄ:

оцінювати спів власний та однокласників;

ВИРАЗНО ВИКОНУЄ:

пісні, дотримуючись основних правил співу;

КОРИСТУЄТЬСЯ:

музичною термінологією (у межах програмового матеріалу);

ДОТРИМУЄТЬСЯ ПРАВИЛ:

поведінки у класі, на концерті, у театрі;

слухання музики, співу.

Учень / учениця

має уявлення про:

одночастинну будову твору;

зв'язок зміни частин зі зміною характеру і змісту твору;

дво- і тричастинну форми;

рондо і варіації; куплетну форму;

найважливіші принципи будови музики;

НАЗИВАЄ:

музичні твори, що звучали у класі, та їх авторів;

ПОРІВНЮЄ:

твори різної форми;

ОБГРУНТОВУЄ:

форму музичного твору;

ВИСЛОВЛЮЄ:

власне ставлення до змісту музичних творів;

ВМІЄ:

оцінювати спів власний та однокласників;

Варіативний матеріал для сприймання

Українська народна пісня «Діду мій, дударик» в обробці М. Леонтовича; Ф. Мендельсон. «Пісня без слів» (на вибір); Е. Гріг. «Ранок»; Дж. Верді. Марш із опери «Аїда»; Ф. Шопен. «Ноктюрн»; Т. Альбіоні. «Адажіо»; Й. Пахельбель. «Канон»; М. Різоль. Варіації на тему української народної пісні «Їхав козак за Дунай»; О. Александров «Священна війна»; В. Бєлий. «Орлятко»; Р. Щєдрін. «Ніч», «Золоті риби», «Цар Горох» з балету «Горбоконик»; М. Колесса. «В горах».

Основний матеріал для виконання

Французька народна пісня «Пастух»; М. Катричко. «Писанка»; «Класне рондо»; М. Ведмедєря. «Природа просить порятунку»; українська народна пісня «Соловесчку, сватку, сватку»; українська народна пісня в обробці К. Стеценка «Ой на горі жито»; Т. Попатенко. «Ось яка бабуся».

Додатковий матеріал для виконання

Ю. Михайленко. «Грає веснонька»; А. Житкевич. «Ой весно, весно»; Р. Бойко. Хор «Світи нам, сонечко» з опери «Пісенька в лісі»; О. Пахмутова. «На вулиці Миру»; М. Рожко. «Кольорове свято»; українські веснянки «Жучок», «Скочила коза з воза»; Б. Фільц. «Жук-жученко»; П. Синявський. «Місячний човник».

Варіативний матеріал для виконання

Українські народні пісні, веснянки, заклички («Зірвалася хуртовина» та ін.); Р. Рустамов. «Пісня про барабанщика»; стрілецька пісня «Гей, там на горі Січ іде»; естонська народна пісня «У кожного свій музичний інструмент»; І. Тучак. «Добридень, Україно»; В. Верховинець. «Гей, військо йде»; О. Лобова. «Лине музика ліга»; пісні з мультфільмів (на вибір).

Матеріал для музикування та виконання в русі

Українські троїсті музики (на вибір); українські народні пісні «Бігла кізка топиться», «Мости»; В. Верховинець. Пісні-ігри «У вишневому садочку», «Шум»; А. Філіпенко. «Пісня веселки».

(Далі буде).

виразно виконує:

пісні, дотримуючись основних правил співу;

користується:

музичною термінологією (у межах програмового матеріалу);

дотримується правил:

поведінки у класі, на концерті, у театрі;

слухання музики, співу.

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ

СВІТЛА І ЩЕДРА МУДРІСТЬ УЧИТЕЛЯ*

Тамара Іванівна Цвєлих – людина, знайомство і спільна робота з якою для багатьох стали доленосними. Гармонійне поєднання в одній особі вченого-теоретика і педагога-практика, енергії та незалежності думки, широкого кола уподобань – усе це підіймало її, а разом з нею і нас, її учнів, над самими собою.

Наведу тут декілька наукових принципів керівництва здобувачами й аспірантами, які вона сповідувала, а саме:

– ґрунтовно вивчати теорію питання, яке досліджуєш; для цього аналізувати не тільки суто фахову літературу, а й науково-популярну (тоді це були журнали «Наука і життя», «Наука і релігія», «Юный техник» та деякі інші, на шпальтах яких у 70–80 рр. минулого століття талановиті вчені друкували цікаві гіпотези, концепції або результати вже досягнутого); обов'язково читати й спеціальну літературу іноземними мовами;

– не повторюватись у статтях; сама Тамара Іванівна кожного разу писала про щось нове в галузі морально-

естетичного виховання, і всі ми буквально «ганялись» у пошуках цих збірників, що виходили не тільки в Україні, а й Москві, Єревані, Тбілісі, аби сприйняти її нову оригінальну наукову думку і потім, скориставшись цим орієнтиром, спробувати поглибити цю тему під її науковим керівництвом;

– не їздити у відрядження до Москви (в СРСР відрядження до Москви давали аспірантам раз на рік), поки не напишеш усю дисертацію в першому варіанті, аби переконатись, що подібної до твоєї дисертації немає, і ти написав її самостійно.

Ці та багато інших ідей Тамари Іванівни проросли в працях її учнів, які з вдячністю пам'ятають свою улюблену вчительку.

Наталія Миропольська,

зав. лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор пед. наук, професор

* Продовження. Початок на стор.10. Закінчення на стор. 60–62.